

Рідний для Івана Франка бойківський говір належить до карпатської групи діалектів південно-західного наріччя. До цієї групи входять також закарпатський і лемківський говори, але від бойківського вони чітко відрізняються, оскільки на бойківському говорі позначилася взаємодія між карпатською і галицько-буковинською групою говорів, до якої належать наддністрянський, надсянський, покутсько-буковинський і гуцульський говори. Великою кількістю рис бойківський говір споріднюється з наддністрянським (Свенціцький І. Бойківський говір села Бітля // НТШ. — Т. 14, кн. 2. — 1913. — С 129-153; Бандрівський Д. Г. Говірки Підбузького району Львівської області. — К., 1960. — 104 с; Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок. Ч. 1. — К., 1984. — 496 с — 4.2. — К., 1984. — 516 с).

Риси бойківського говору, поряд з іншими особливостями, що є спільними для бойківського і для говорів галицько-буковинської групи, відображені в художніх творах І. Франка, зокрема в незакінченій повісті «Гутак», в оповіданнях «На роботі», «Моя стріча з Олексою». Слід зауважити, що в названих та інших Франкових творах бойкізми найбільшою мірою властиві мові персонажів-бойків.

Незакінчена повість «Гутак», що за наміром І. Франка мала складатися з кількох книг, має підзаголовок «Повість із громадського і родинного життя нашого народа». У ній зображаються події в рідному письменникові селі.

Основний зміст написаної частини повісті полягає в зображенні виборів віта в Нагуєвичях. Письменник описує недільну церковну відправу в селі, збори селян на цвинтарі біля церкви та в приміщенні школи, побут новообраного віта Гутака. Основними персонажами в повісті виступають відносно багатий селянин Гутак, його дружина Гутачка, їхні слуги Анна і Федь, приймак Мирон, сусідка Хохлячка, попередній віт Чапля, священник Атаназій, учитель Крицький.

Авторська мова в повісті та мова вчителя і священника загалом відбиває тодішню галицьку літературну з виразними бойкізмами. Селяни розмовляють звичним для них бойківським говором. Повість пересипана репліками на зразок:

—Ну, ци не побліка, — налибоватий Гатаран запхався у куток у ризниці, накрився опаратами та й заснув, як під перинов.

—Ну, не знати-но, кого нам нині на віта наверхут?

—Як-то наверхут? Хто ж сміє громаді намітувати?

—Най вам сі не здає, що-сте в коршмі!

—Та мали би-сте хоть троха чести! Де ж таке хто видав?

—От, воліла би-с їсти давати, не пендичити!

—Он Федь в стайни стелит, а Анни десь іще з водов нема.

У мові повісті використано діалектизми: *набіжно* 'набожно', *звони, звіниця* 'дзвони', 'дзвіниця', *писарь, звонарь, грабарь, паламарь; его, един, една, вна* 'вона'; *табачірка* 'табакерка', *коровиця* 'корова', *буваличі* 'бувальці', *манебри* 'маневри', *дупельнастий* 'дуплавий', 'з дуплом', *зиснутися* 'проснутися', *ціловати; волосє; пів горняте, паламарєви, у кишени, на звіниця, на цвинтари, на серци, на лици, на печи, на плечи; водов, правдов, під перинов, каменьом* 'каменем', *камінім* 'камінням', *пісни* 'пісні'; *ми* 'мені', *тя* 'тебе', *му* 'йому', *ї* 'їй', *го* 'його', *в ню* 'в неї', *си* 'собі', *тот, тота, тоті* 'той', 'та', 'ті'; *поступатисі, відпекатисі; пропала би-с, куму-м видів, есмо брали; ся подів, ся порадьте, нераз сі наслухав; ід очам, обиватисі о вітівство; бойє* 'справді', *борзо* 'швидко', *вкулити* 'скрутити', *гвіздь* 'цвях', *глоїти* 'ладити', *глота* 'скупчення людей', 'тиснява', *горі* 'догори', 'вгору', *діздріти* 'побачити', *доразу* 'зовсім', 'зразу', *дотисок* 'тиск', 'кривда', *ігі* 'пек', 'тьху', *теза* 'лихо', *личман* 'людина, яка когось лає, карає', *мере* 'справді', *налибоватий* 'дивацький', 'придуркуватий', *намітувати* 'приказувати', *опарати* 'ризми', *пендичити* 'базікати', *побліка* 'ганьба', 'сором', *притока* 'причина', *сли* 'якщо', *тадже* 'адже', *темлювати* 'вертіти',

‘крутити’, *торбій* ‘жебрак’, *фудити* ‘кидати’, *шкульгуканє* ‘шкульгання’, *що-ді, як-ді* ‘що то’, ‘як-то’.

Слід зауважити, що повість «Гутак» належить до ранніх творів І. Франка, написаних етимологічним правописом. Так, у словах із твердим кінцевим приголосним автор ставив знак **ь**, звук [і] на місці колишнього **-ѣ** передавав літерою **-ѣ**, а похідний від **о** — знаком **Ѡ** (*въ неділю, пѠдъ одвѠркомъ, Ѡнъ* ‘він’), на позначення голосного [и] вживав літери **и** та **ы** (*викрутасы*), в позиції перед [й] — букву **і** (*великій*), закінчення іменників середнього роду передавав через **ье** (*волосьє*).

Загалом у повісті «Гутак» відображена жива мовна стихія рідного для письменника села Нагуєвичів.

Твір «На роботі» з циклу «Бориславських оповідань» має форму монологу з елементами діалогу. Розповідь веде робітник. В оповіданні порушуються гострі питання життя бориславських робітників, зображеного через сприймання їх робітником-бойком. Найнявшись на роботу в копальні воску, він уже першого дня не витримав тяжких умов праці, знепритомнів, і його витягли з глибокої ями товариші. Перед спуском у яму йому приснилася, а в ямі уявлялася особа-привид Задуха, яка водить його по своїх володіннях та веде з ним розмову.

Мова робітника — це бойківський говір: «Подивлюся на себе, — а на мені тота ж сама воском і кіп’ячкою замузнана линва, що мя нев опутали, коли-м спускався в яму. Я так силуюся скинути єї з себе, так ся силую, — ні, не мож». «А де я був, що видав! Вік би-м цілий розповідав, а всьо би-м не проповів! І що тото: ци сніло ми ся, ци й на правду я літав тамтуди, — того вже не скажу! Мені ся доконче здає, що воно на правду. Бо ось так єм мере всьо видів, як от вас ту виджу».

У мові уявної постаті Задухи трохи менше бойкізмів, це загалом тогочасна галицька літературна мова:

«Туди оно йде, туди! Ви, дурні, гадаєте: «От, піду, зароблю в Бориславі, — запоможуся!» Ех, голови недогадливі! Як коли б жидівські руки вас могли запомочи! Ні, не поміч, а загибіль жде ту на вас. Бо зваж іще то! Всі робучі руки з селів ідуть сюда. Ну, конечно, і поле нікому гаразд обробити і газдівства допантрувати. Значить, — ти ту тратиш здоровля пусто та дурно, а дома за той час усьо йде ніворотом!»

В оповіданні засвідчені діалектизми: *обморік* ‘обморок’, *ми* ‘мені’, *м’я* ‘мене’, *ти* ‘тобі’, *тя* ‘тебе’, *в ню* ‘в неї’, *го* ‘його’, *єї* ‘її’, *си* ‘собі’, *вни* ‘вони’, *сесь* ‘цей’, *тота, тото* ‘ця’, ‘це’, *чоловікови, зойкови*; *ямов, корбов, холодно, мнов, тобов, собов, землев, довбнев, рискільом*; *селів* ‘сіл’; *коплю* ‘копаю’, *пізнаси* ‘пізнаєш’, *дивить* ‘дивіться’, *чув-єм, хотів би-м, що-м не крутив, єсь іще привик*; *ажень* ‘аж’, *борзо* ‘швидко’, *борше* ‘швидше’, *во* ‘ось’, *ги* ‘немов’, *дзюбак* ‘джаган’, *дилина* ‘груба дошка’, *зверечи* ‘скинути’, *згоді* ‘згодом’, *здох* ‘здихання’, *ймити* ‘взяти’, *кибель* ‘відро’, *колодюк* ‘тяжка незграбна людина’, *мере* ‘дійсно’, *маночка багач*, *мож* ‘можна’, *оскарб* ‘мотика’, *піти ніворотом* ‘пропасти’, *платовці* ‘дошки, якими обкладають яму’, *погди* ‘почекай’, *потяжко* ‘трохи тяжко’, *провидіти* ‘побачити’, *пуще* ‘гірше’, *риль* ‘заступ’, ‘рискаль’, *ріпник* ‘робітник, що працює на добуванні ропи’, *стрібувати* ‘попробувати’, *тежньовий* ‘тижневий’, *тіщити* ‘тягати’, *туй* ‘тут’, *увикнути* ‘звикнути’, *цираха* ‘хвороба’, *ци сюд, ци туд* ‘чи сюди, чи туди’, *чень* ‘може’.

У названому творі І. Франко відобразив живу мову бойка-робітника відповідного часу.

В оповіданні «Моя стріча з Олексою» інтелігент Мирон Сторож, що сидів у тюрмі «за соціалізм», розповідає про себе і про своїх сільських родичів Сторожів, зокрема про одного з них — Олексу Сторожа. З ним він зустрічається, веде розмову. Мова Мирона Сторожа — галицька літературна з виразними рисами бойківського говору, мова Олекси — переважно бойківський говір. Обидва персонажі — бойки, тому бойківський говір у їх устах цілком природний.

— Ну, а як же гадаєш, — що буде далі з тобов?

— А що буде? Гадаю деяким способом заробити тільки, щоби мож купити ґрунт, — тоді піду та буду господарити: може, на що людом пригуджуся.

—Чуєш, чуєш, Катерино! Слухай, що він говорить! Розумієш усьо? Ох, брате, брате любий! Чень то Бог дасть, що з наших Сторожів буде колись світови якась користь, бодай на макове зерно! Най тебе Бог держит на тій дорозі, коли-сь раз на ню став!

Серед діалектизмів у мові оповідання можна відзначити: *столець*, *войсько*; *вітови*, *кривдители*; *по кускови*; *без помочи*; *в нечети*; *зо мнов*, *собов*; *братті* ‘брати’, *людьом*, *людім* ‘людям’, *м’я*, *ми*, *тя*, *му*; *его*, *го*; *свеї*, *вно*, *вни*; *тот*, *тота*, *тоте*, *тоті*, *сесь*, *сеся*, *сесе*, *сесі*; *говорит*, *ходить*, *вірят*, *кажут*, *мрут*; *єм вибирався*, *сам єм не знав*, *що-сьмо дізналися*, *том-м зискав*, *хотів би-м*, *щоби-м стратив*; *ажень* ‘аж’, *варунок* ‘позначене дерево в лісі’, *вдуріти* ‘здуріти’, *волосати* ‘тягати за волосся’, *гантелити* ‘ляти’, *горі* ‘вгору’, *тавтан* ‘негідник’, *д* ‘до’, *ді* (*ти-ді*, *тепер-ді*) ‘же’, ‘ж’, *долі* ‘вдолину’, *доразу* ‘відразу’, *дотисок* ‘тиск’, ‘кривда’, *запотарайкати* ‘запроторити’, *здекуція* ‘екзекуція’, *злодіяни* ‘злодії’, *ідо* ‘до’, *лаба* ‘лапа’, *леда* ‘будь-який’, *лупийр* ‘дерун’, ‘лупій’, *лучатися* ‘траплятися’, *маракувати* ‘нарікати’, *мейли* ‘базіки’, *мере* ‘дійсно’, *мож* ‘можна’, *навсіди* ‘назавжди’, *на докладь* ‘докладно’, *найборше* ‘найшвидше’, *нападка* ‘напад’, *нетеч* ‘невеликий потік’, *погди*, *погдіт* ‘почекай’, ‘почекайте’, *правдатися* ‘оправдуватися’, *прем* ‘певно’, ‘дійсно’, *стрик* ‘дядько’, *тогда* ‘тоді’, *ци* ‘чи’, *чень* ‘може’, *яко-тако* ‘сяк-так’.

Особливості бойківського говору виявляються в мові інших творів І. Франка. Ось уривки з деяких із них:

«Та от то бодай Богу дякувати, що-м доньку віддав сих м’ясниць. А Митро вже не їздить за вугльом, пішов із Штераном на заробіток у Людвіківку, до тартаку. Ще добре, що зо мнов пустив Якимка» («Вугляр»).

«— О, дивіть мені на неї! Яке сміле та угурне (*угурний* ‘грубий’, ‘упертий’). Ще й своє рило ставить напротив мене! Ей, небого моя! Ко-би мені борзо вечір, прийде Гнат із косовиці, не будеш ти така широка!» («Лесишина челядь»).

«Пішли ми з ним до его покою і посідали. Паперів внесли ціле наруччє (*наруччє* ‘оберемок’, *набилювати* ‘нагадувати’). Взяв він тото читати... Вже ми по кілька разів єму набилювали: пора би їхати» («Ліси і пасовиська»).

«— Ну, видиш, небоже, — почав Максим, хитаючи головою, — як то нещастя нераз чоловіка здибле на гладкій дорозі! Та й то ще о-яке! Най Бог кожного боронит та й заступит від такого! От, видиш, їдемо ми дорогою понад Герасимів бережище, — ти знаєш, де тото: он там за селом, над рікою той беріг крутий та високий, — їдемо собі, віз за возом, — тут вітер усходу реве так, що Господи!.. Сніг так і жбухає межи очи, коні ледво лізут, — страх! Аж ось кум Стефан, що передом їхав, кричить: «Гов!» Ми всі: «Що таке?» А Стефан повідає: «Слушайте! Ту щось страшного, якась нещастя!» Слухаємо, — мере!» («Воа constrictor»).

«Коли-сте мя приймали в свою хату на мешканя, — сказав він тремтячим голосом, — казали-сте ми, щоби-м був добрий, то буду вашим сином. Ну, але скажіть же самі, як ту бути добрим, коли ось якісь люди входять до хати і ні з сего ні з того причіпаються до мене і ганьблять, не знати за що й за яке? Як ви мя на таке ту брали, то ліпше було й не приймати, був би-м си досі найшов спокійнішу хату!» («Борислав сміється»).

Слід зауважити, що особливості бойківського говору найвиразніше виявляються в мові ранніх художніх творів І. Франка. На цьому етапі письменник саме такою уявляв живу народну мову, сприймаючи бойкізми як природні елементи української літературної мови. Ширше і глибше усвідомлення рідної мови приходить до нього пізніше. На дальших етапах творчості особливості різних говорів І. Франко використовував з метою відтворення мовного колориту зображуваної ним місцевості.